

Назарова Л. В., доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та менеджменту, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6929-7661

e-mail: Ludaviva@gmail.com

Формування політики підвищення конкурентоспроможності економічної системи регіону

Анотація. Досліджено основні віхи формування політики підвищення конкурентоспроможності на рівні регіону та розглянуто окремі її елементи за останні 20 років. Відзначено взаємозв'язок рівнів конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави та видів регіональної політики підвищення конкурентоспроможності регіону. Зазначено пріоритетні напрями державної політики підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи. Встановлено, що необхідність розробки регіональної політики підвищення рівня конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави зумовлена характером економічних зв'язків між регіональними соціально-економічними системами держави, окремих регіональних соціально-економічних систем із регіонами суміжних держав, бажанням регіональних соціально-економічних систем більш самостійно вести економічне життя без втручання центральної влади, відмінностями у рівнях їх конкурентоспроможності. Відмічена суттєва роль підтримки розвитку регіону та реалізації регіональної політики формування конкурентоспроможності як з боку держави, так і регіональних органів управління за рахунок використання та реалізації регулюючого інструментарію, спрямованого на зменшення рівня регіональних асиметрій та створення передумов для виходу регіону зі стану небезпеки.

Ключові слова: конкурентоспроможність; регіон; економічна система; конкуренція; регіональна політика.

Nazarova Liudmyla, Doctor of Economics, Professor of Management and Economics Department, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolayiv, Ukraine

The Development of the Regional Economic System Competitiveness Policy

Introduction. The article highlights the necessity to develop regional competitiveness policy of the regional socio-economic system with the view to providing efficient use of competitive advantages, taking into account the differentiated approaches to the choice of a regional policy type. The study reveals that ever changing market conditions require reassessing the functioning of every regional socio-economic system within the system of economic spatial functioning. Considering this, the decisions which are able to provide the conditions of their sustainable development, should be made.

Purpose. The article aims to study the role of the regional economic system competitiveness policy development and to define the priorities of the public competitiveness policy of the regional socio-economic system.

Results. The article studies the milestones of regional competitiveness policy development and evaluates its elements over the past 20 years. The correlation between the competitiveness levels of regional state economic systems and the types of regional competitiveness policy is revealed. The priorities of public competitiveness policy of the regional socio-economic system are defined. The study highlights the necessity of regional competitiveness policy development of the state regional economic systems caused by the features of economic relations of regional socio-economic systems, and the neighboring countries regions, as well as the intentions of regional socio-economic systems to implement economic policy independent from the governmental influence. At the same time, the significant impact of the governmental support of the regional development and implementation of regional competitiveness policy due to the usage of regulatory tools aimed to decrease the levels of regional asymmetry and to create the premises of regional crisis overcoming are highlighted.

Conclusions. The author concludes that the implementation of the measures offered would allow to create the premises to overcome regional crises due to the responsibility reinforcement for the intended use of funds that would foster the concentration of funds in the regions of potential economic growth. „The dots of regional economic growth” are defined. The ways to improve the efficiency of regional self-government and responsibility of the regional socio-economic systems for their own economic security are developed.

Keywords: regional socio-economic systems; regional competitiveness; competitiveness policy; types of regional competitiveness policy.

JEL Classification: O18, P25, R11, R12.

Постановка проблеми. Розробка регіональної політики підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) має сприяти підвищенню ефективності використання конкурентних переваг соціально-економічної системи регіону, зменшенню рівня забрудненості навко-

лишнього середовища тощо. Відмінності у рівнях конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави вимагають використання диференційованих підходів до вибору типу регіональної політики підвищення конкурентоспроможності регіо-

нальної соціально-економічної системи (регіону) з урахуванням специфіки їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток регіональних економічних систем в ринкових умовах потребує постійної переоцінки стану і функцій кожної регіональної соціально-економічної системи в системі функціонування економічного простору, у якому мають бути прийняті рішення, які забезпечують умови їх стійкого розвитку. При цьому варто враховувати певні процеси і явища, що зумовлюють зміни характеру поведінки регіональних управлінських структур. Замість галузевої спеціалізації, жорстко регламентованих інвестиційних процесів і бюджетно-фінансових процесів ринок зумовлює прагнення кожного суб'єкта держави до самоствердження, до вибору економічної структурної побудови, спроможної забезпечити його надійне становище в умовах ринку. Будь-яке рішення, пов'язане з взаємодією між регіонами, оцінюється рівнем економічної вигоди та можливості досягнення фінансово-бюджетної стабільності, а також реалізації стратегічних задач регіонального соціально-економічного та екологічного розвитку. Важливу роль у формуванні теоретичних концепцій багато уваги приділяється питанню конкурентоспроможності. У своїх працях це питання вивчали класики економічної думки: А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Міль та інші. Проблеми підвищення конкурентоспроможності детально проаналізовано в наукових публікаціях І. Юзвішина, В. Горбатова, А. Тихомирова, Б. Івченко.

Формування цілей дослідження. Основною метою статті є дослідження ролі формування політики підвищення конкурентоспроможності економічної системи регіону та визначення пріоритетних напрямів державної політики підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виважений вибір виду регіональної політики підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) дозволяє сконцентрувати зусилля на ефективному використанні конкурентних переваг соціально-економічної системи регіону, забезпеченні зовнішньоекономічної відкритості регіону, підвищенні рівня соціального розвитку, і тим самим забезпечити ефективний розвиток регіону в ринкових умовах. При цьому проведення політики повинно бути довгостроковим, де основною її метою є вирішення довгострокових структурних завдань. У ході розробки політики забезпечення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) виділяють місце, роль та функції регіону в нових умовах господарювання; визначають пріоритети розвитку регіональної господарської системи.

В Україні та за кордоном існує певний досвід щодо розробки регіональної політики розвитку регіональних соціально-економічних систем держави. У розглянутих країнах світу при формуванні та реалізації регіональної

політики є чітко розроблені програми розвитку регіональних господарських систем, у яких містяться відповідні заходи щодо вирішення тих або інших проблем розвитку регіонів. Інструментами регулювання розвитку регіональних господарських систем, в основному, виступає фінансово-бюджетне регулювання. Стимулювання розвитку регіональних господарських систем здійснюється за допомогою інвестування пріоритетних видів економічної діяльності регіону, пільгового оподаткування, надання дотацій тощо.

Протягом тривалого періоду Україна не мала законодавчо визнаної політики розвитку регіональних господарських систем. Розглянемо лише окремі елементи регіональної політики підвищення рівня конкурентоспроможності за останні 20 років. Так, в документі «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки» увага була зосереджена на регіональній політиці як складовій стратегії економічного та соціального розвитку України, метою якої є формування умов для динамічного, збалансованого розвитку територій. Проте тут не згадується про необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави, що вимагає розробки виваженої регіональної політики підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону). У програмному документі «Стратегія соціального і економічного розвитку України на 2004-2015 рр.» було зазначено, що основним пріоритетним завданням регіональної економічної політики, спрямованої на підвищення рівня конкурентоспроможності економіки країни, має стати забезпечення подальшого розвитку науково-технологічного та інноваційного потенціалу регіональних соціально-економічних систем. Мають бути створені умови для формування в кожному регіоні сучасного виробничого комплексу, здатного до розвитку та забезпечення внутрішніх потреб, нарощування експорту продукції з високим рівнем конкурентоспроможності та послуг, збільшення обсягів виробництва наукоємної промислової продукції на основі повнішого використання вітчизняного виробничого потенціалу [1].

У Стратегії розвитку Миколаївської області на період до 2020 року зазначено, що для зростання економічного потенціалу та конкурентоспроможності регіону має бути забезпечено організаційне та просторове поширення інновацій, спрямування інформацій, технологій та інших інноваційних знань безпосередньо суб'єктам господарювання. Зміна підходів спрямована на посилення ролі регіонів, органів публічної влади в регіонах у власному стратегічному плануванні та власному розвитку [2]. Деяка фрагментарність розгляду регіональної політики призвела до нерівномірності використання природноресурсного, інноваційного, трудового

потенціалів регіональних соціально-економічних систем, зволікання з вирішенням екологічних проблем. Це створило різні умови для економічного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави. Необхідність розробки регіональної політики підвищення рівня конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави зумовлена характером економічних зв'язків між регіональними соціально-економічними системами держави, окремих регіональних соціально-економічних систем із регіонами суміжних держав, бажанням регіональних соціально-економічних систем більш самостійно вести економічне життя без втручання центральної влади, відмінностями у рівнях їх конкурентоспроможності [3,4].

Варто зазначити, що міжнародна конкуренція, до якої об'єктивно залучені сучасні країни, формує нові

вимоги до державної регіональної політики. Умовою зростання соціального розвитку стає перехід від конкуренції між внутрішніми територіями країни до забезпечення їхньої кооперації і конкурентоспроможності в геоekonomічному масштабі. Держава має визначити, у чому конкретно полягають можливі позиції країни, її регіональних соціально-економічних систем у світовій економіці, і які напрями розвитку підтримувати [3]. Через це регіональна політика підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) має враховувати ці нові позиції. Розглянемо рівень соціально-економічного розвитку областей України за 2017 рік за групою показників, серед яких показники економічного розвитку, соціального розвитку та ті, що належать до охорони навколишнього середовища (табл.1).

Таблиця 1 Показники соціально-економічного розвитку областей України у 2017р.

Область	ВРП, млн грн	Індекси фізичного обсягу ВРП (у цінах попереднього року, %)	ВРП на душу населення, грн	Рівень безробіття, %	Сальдо у зовнішній торгівлі, млн дол. США	Витрати на охорону навколишнього середовища у фактичних цінах, млн грн
Україна	2983882	102,5	70233	9,9	-7098,98	31491,9
Вінницька	92427	101,8	58384	11,0	597,6	305,7
Волинська	51972	105,3	49987	12,6	-596,1	190,0
Дніпропетровська	313830	102,1	97137	8,8	2132,5	81623
Донецька	166404	95,2	39411	15,1	1730,9	2627,2
Житомирська	61470	105,0	49737	11,3	115,4	131,5
Закарпатська	43043	103,1	34202	10,8	76,9	178,0
Запорізька	130377	103,1	75306	11,0	1101,2	2820,1
Івано-Франківська	63850	107,1	46312	9,0	81,4	686,6
Київська	157043	104,6	90027	6,7	-1390,6	4968,2
Кіровоградська	53031	98,6	55183	12,6	283,8	154,5
Луганська	30285	83,8	13883	17,6	-83,2	510,1
Львівська	147404	103,8	58221	7,7	-581,8	688,0
Миколаївська	69371	99,1	60549	10,6	953,0	1564,7
Одеська	149530	104,2	62701	7,4	-209,0	873,5
Полтавська	150904	97,2	106248	12,2	573,5	1265,4
Рівненська	48836	103,5	42038	12,6	78,3	383,3
Сумська	56530	100,2	51419	9,6	135,0	503,1
Тернопільська	40747	105,6	38593	12,2	5,6	45,0
Харківська	187454	101,4	69489	6,3	-307,0	1240,8
Херсонська	47868	100,8	45532	11,3	-10,9	81,3
Хмельницька	63882	106,4	49916	9,2	43,4	246,7
Черкаська	73176	98,3	59697	10,4	222,8	276,6
Чернівецька	28591	103,5	31509	9,5	-12,6	110,7
Чернігівська	56672	102,2	55198	11,7	220,6	332,9

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики

Області демонструють різні результати розвитку економіки, що пояснюється багатьма об'єктивними причинами, серед яких зменшення обсягів міжнародних та внутрішніх інвестицій і, як наслідок, низькі темпи інноваційної діяльності та слабкий

розвиток реального сектору економіки, у деяких областях високий рівень безробіття, а звідси менший, ніж в інших областях рівень ВРП (валового регіонального продукту) на душу населення [4, 6].

Варто зазначити, що регіональна політика підвищення рівня конкурентоспроможності має відповідати державній регіональній політиці, передбачає формування умов для конкуренції між регіонами, запобігання нераціональному переміщенню ресурсів, підготовку регіональних програм економічного розвитку тощо. Отже, головною метою державної регіональної політики є формування умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіональних соціально-економічних систем, підвищення рівня життя населення, забезпечення дотримання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової

трансформації органів державної влади та органів місцевого самоврядування [4]. Вона охоплює всю систему взаємовідносин між державою і регіонами, з одного боку, та між регіонами – з іншого.

Виходячи з різних рівнів конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави та рівнів їх безпеки, слід обрати один із видів регіональної політики підвищення рівня конкурентоспроможності. Взаємозв'язок рівнів конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави та видів регіональної політики підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) можна зобразити наступним чином (рис. 1).

Рисунок 1 – Взаємозв'язок рівнів конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави та видів регіональної політики підвищення конкурентоспроможності регіону

Джерело: побудовано за даними [4, 7]

Отже, метою державної регіональної політики підвищення рівня конкурентоспроможності повинно бути забезпечення збалансованості між конкурентоспроможністю та економічною безпекою регіональних соціально-економічних систем держави та формування умов щодо інтеграції регіональних соціально-економічних систем у єдиному економічному, політичному, правовому, інформаційному, культурному просторі держави.

Пріоритетним напрямом державної політики підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) є поглиблення економічної інтеграції регіональних соціально-економічних систем на основі максимально ефективного використання конкурентних переваг регіональних соціально-економічних систем.

Своєю чергою, метою регіональної політики підвищення рівня конкурентоспроможності є підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) та забезпечення його економічної безпеки. Регіональна політика підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) має передбачати стимулювання розвитку

регіональних соціально-економічних систем із низьким рівнем конкурентоспроможності та оперативне державне регулювання процесів підвищення рівня конкурентоспроможності регіональних економічних систем, що знаходяться у небезпечному стані.

Варто зазначити, що реалізація регіональної політики формування конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) вимагає суттєвої підтримки його розвитку як з боку держави, так і регіональних органів управління за рахунок використання та реалізації регулюючого інструментарію, спрямованого на зменшення рівня регіональних асиметрій та створення передумов для виходу регіону зі стану небезпеки. Регіони із низьким рівнем розвитку (низький рівень конкурентоспроможності та стан небезпеки) знаходяться на тому етапі, коли потенціал відновлювального розвитку майже вичерпано, або неефективно використовується, а можливості розвитку на новій основі ще не закладено, відсутні інвестиційні ресурси, або їх достатній потік, низький рівень інноваційної активності підприємств. Тобто потенціал регіону є недостатнім для переходу на інноваційний розвиток, при

використанні наявних конкурентних переваг. Через це, в якості об'єкта регіональної політики формування конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) виступають процеси формування конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону), які повинні бути спрямовані на забезпечення позитивних зростаючих позицій господарської системи регіону, створення передумов для виходу регіону зі стану небезпеки.

Висновки. Реалізація даних заходів дозволить створити умови для виходу регіону зі стану небезпеки через посилення відповідальності за цільове використання коштів, що сприятиме концентрації фінансових ресурсів у місцях потенційного економічного зростання; визначення «точок економічного росту» регіону; підвищення рівня ефективності регіонального самоврядування, відповідальності регіональних соціально-економічних систем за забезпечення власної безпеки.

Література:

1. Дегтярьова І. О. Механізми управління конкурентоспроможністю регіону: сутність та місце у системі механізмів управління державою. *Державне будівництво*. 2011. №1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/> (дата звернення: 18.03.2020).
2. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року URL: <http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg> (дата звернення: 18.03.2020).
3. Nazarova, L., Glubochenko, K. & Porudeyeva, T. (2019). Socio-economic System Evaluation of Ukrainian Black Sea. *Journal of Danubian Studies and Research*, 9(2), 121-134.
4. Формування конкурентоспроможності підприємств Причорноморського регіону України на зовнішніх ринках в умовах міжнародних інтеграційних процесів : монографія / Назарова Л.В. та ін.; за ред. І. Т. Кіщака. Миколаїв, 2017. 288 с.
5. Аналіз індексу конкурентоспроможності країни. URL: <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr> 2. (дата звернення 18.03.2020).
6. Аналіз сталого розвитку регіонів України URL: <http://www.weforum.org> (дата звернення 18.03.2020).
7. Забезпечення конкурентоспроможності регіонів у контексті активізації економічного розвитку / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпропетровськ, 2013. 48 с.
8. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions / B. Gardiner, R. Martin, P. Tyler. London, 2004. URL: infomgt.bi.no/euram/material/p-brykova.doc (дата звернення 18.03.2020).
9. Guidelines on Local Government Borrowing and Recent Developments in South East Europe. Which debt instrument is suitable? URL: <http://www.nalas.eu/borrowing/3.html> (дата звернення 16.03.2020).
10. Cambridge Econometrics (2003). A Study on the Factors of Regional Competitiveness, A final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy, University of Cambridge.

References:

1. Dehtiar'ova, I. O. (2011). Mekhanizmy upravlinnia konkurentospromozhnistiu rehionu: sutnist' ta mistse u systemi mekhanizmv upravlinnia derzhavoiu. *Derzhavne budivnytstvo*, 1, 81-85 [in Ukrainian].
2. Stratehiia rozvytku Mykolaivs'koï oblasti na period do 2020 roku *Official web-site*. Retrieved from: <http://www.mk.gov.ua/ua/etsonomy/strateg> [in Ukr.]
3. Nazarova, L., Glubochenko, K. & Porudeyeva, T. (2019). Socio-economic System Evaluation of Ukrainian Black Sea. *Journal of Danubian Studies and Research*, 9(2), 121-134 [in English].
4. Nazarova, L. V. (2017). *Formuvannia konkurentospromozhnosti pidpriemstv Prychornomors'koho rehionu Ukrainy na zovnishnikh rynkakh v umovakh mizhnarodnykh intehtratsijnykh protsesiv*. Mykolaiv: Tov Shvets' [in Ukrainian].
5. Analiz indeksu konkurentospromozhnosti krainy Retrieved from: <http://infoliht.org.ua/tsontent/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>. [in Ukrainian].
6. Analiz staloho rozvytku rehioniv Ukrainy. Retrieved from: <http://www.veforum.org> [in Ukrainian].
7. Bobrovs'ka, O. Yu. (2013). *Zabezpechennia konkurentospromozhnosti rehioniv u konteksti aktyvizatsii ekonomichnoho rozvytku*. Dnipropetrovs'k [in Ukrainian].
8. Gardiner, B., Martin, R. & Tyler, P. (2004). *Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions*. London: Pan Books. Retrieved from: infomgt.bi.no/euram/material/p-brykova.doc [in English].
9. Guidelines on Local Government Borrowing and Recent Developments in South East Europe. Which debt instrument is suitable? Retrieved from: <http://www.nalas.eu/borrowing/3.html> [in English].
10. Cambridge Econometrics (2003). A Study on the Factors of Regional Competitiveness, A final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy, University of Cambridge [in English].

